

Drapelul armoriat al orașului Craiova datînd din a doua jumătate a secolului al XIX-lea

DAN CERNOVODEANU

La începutul perioadei regulamentare în Principatele Române, ca o consecință a reorganizării centrelor urbane prin reînființarea organelor municipale de conducere proprii, se va produce — după cum se știe — și un reviriment al heraldicii noastre orașenești. Reapariția în primul rînd a sigiliilor autorităților de conducere ale diferitelor orașe din Țara Românească și Moldova va pune firește problema elementelor simbolice-emblematică sau heraldice, — ce urmau să figureze pe respectivele însemne municipale. Într-o fază inițială, așezările urbane din cele două principate vor adopta pe sigiliile lor fie chiar stema țării, fie doar pe cea a districtului în raza căruia erau plasate, pentru ca, ulterior, aceste centre să-și creeze steme proprii care să servească ca armerii orașenești în mod exclusiv¹.

Odată cu reapariția însemnelor armoriat municipale, folosirea lor nu s-a limitat doar la gravarea respectivelor steme pe sigiliile autorităților urbane de resort; ci, pe la mijlocul secolului trecut, au mai fost folosite și pe anteturi, ștampile, timbre — seci ale aceluiași autorități, precum și pe drapelele gărzilor civice, formațiuni de miliție orașenească înființate pe tot cuprinsul României în martie 1866, funcționînd efectiv pînă la 1882. Pe flamura (vertical) tricoloră a acestor drapele, stemele diferitelor centre urbane — plasate în pal pe banda centrală de culoare galbenă a steagului — vor fi incluse, în genere, în scuturi de formatul așa numit francez modern, timbrate de o coroană murală cu cinci tunuri și înconjurată la bază de o eșarfă cu deviza în majoritatea cazurilor „Patria și dreptul meu”. Cîmpul scutului conținînd stemele municipale era tripartit în fascie, de asemenea în culorile naționale, adică azur, galben (aur) și roșu (formînd însă un tricolor orizontal), peste care broșau simbolurile armoriat orașenești respective². În cele patru colțuri ale flamurii drapelelor de acest tip, se afla brodat numărul legiunii gărzii civice căreia îi aparținea steagul.

Aspectul acestor însemne vexilare se afla indicat expres (în modul arătat mai sus) și în articolul 7 din „Legea pentru fixarea și stabilirea armelor României”, promulgată în aprilie 1867 de ambele corpuri legislative ale țării³. Aceiași lege prevedea, conform articolului 8, și dispoziții privind alcătuirea drapelelor autorităților civile care urmau să aibă flamura tot vertical tricoloră

¹ Dan Cernovodeanu, I. N. Mănescu, *Noile steme ale județelor și municipiilor din ... România*, în „Revista Arhivelor”, LI (1974), vol. XXXVI, nr. 1—2, p. 18, 64.

² *Ibidem*, p. 19.

³ Ștefan D. Grecianu, *Eraldica română. Actele privitoare la stabilirea armeriilor oficiale, cu planșe și vocabular*, București, 1900, p. 13, 15, 16, 45, 47, precum și planșa anexă la p. 55, fig. 10.

(cu dunga albastră la hampă), dar fără nici un însemn broșind peste banda galbenă.⁴

Cît timp au funcționat gărzile civice, drapelele cu armele municipale au fost folosite de aceste formațiuni de miliție urbană; după desființarea lor la 1882, organele de conducere ale unor orașe n-au renunțat totuși la folosirea steagurilor pe flamura cărora era reprezentată stema orașenească proprie, deși, după cum am văzut, legea nu prevedea și pentru autoritățile civile atari însemne. În cazul Craiovei, armele sale municipale, datînd din anul 1867 și prezentînd nu numai un interes heraldic, ci și unul legat de tradiția istorică a întemeierii acestui oraș, au fost de asemenea folosite și ulterior datei de 1882 pe drapelul său comunal.

Aspectul iconografic al stemei municipale craiovene ne-a fost perpetuat prin steagul numitei așezări urbane care se păstrează astăzi la Muzeul Olteniei din Craiova⁵. Flamura acestui steag armorizat se prezintă de asemenea vertical tricoloră, pe dunga centrală galbenă aflîndu-se stema orașului, alcătuită dintr-un scut de tip francez modern, dotat cu o dublă bordură în interiorul căreia cîmpul se prezintă tripartit în fascie (tot în culorile drapelului național dar cu tricolorul orizontal, adică azur, galben și roșu), peste care broșează simbolul municipal craiovean și anume împăratul româno-bulgar Ioniță Asan (Caloian), pretinsul întemeietor al orașului. Respectivul personaj este figurat purtînd pe cap o coroană de factură imperială bizantină, pe umeri o hlamidă de purpură cu guler de hermină cîr căde în falduri pînă în terasă, trupul fiindu-i înveșmîntat într-o tunică lungă încinsă pe mijloc cu o centură lată. În mîini împăratul Ioniță ține două atribute religioase și anume în dextra o sabie de arhanghel (cu lama ondulată în formă de limbă de foc), iar în senestra o cruce latină (adică cu brațul vertical mai lung decît cel orizontal). Personajul e reprezentat bătrîn, cu plete, barbă și mustați albe.

Scutul stemei orașului Craiova de pe drapelul său municipal este timbrat de o coroană murală cu cinci turnuri și înconjurat pe flancuri și la bază de o eșarfă ondulată purtînd înscrisă în caractere latine majuscule deviza „Patria și Libertatea”. Această deviză este interesantă, fiind alături de cea a Focșanilor („Unirea face puterea”), singurele care fac excepție de la textul invariabil al devizei tuturor celorlalte orașe din cele două principate: „Patria și dreptul meu”. Deasupra coroanei murale și dedesubtul eșarfei cu deviza municipală se află alte două eșarfe ondulate mai scurte, cuprinzînd, în același gen de caractere, prima cuvîntul „Comuna”, secunda, numele de „Craiova”, pentru a indica fără echivoc posibil apartenența respectivei steme vexilare. Întreaga compoziție heraldică este înconjurată pe flancuri și la bază de o cunună alcătuită din frunze și fructe de laur. Cele patru colțuri ale drapelului sînt împodobite cu cite un motiv ornamental vegetal stilizat, iar marginile sale poartă franjuri scurte.

Steagul municipal al capitalei Olteniei, pe faldurile căruia e figurată stema orașului descrisă mai sus, constituie un însemn vexilar heraldic folosit — după opinia noastră — în epoca ulterioară anului 1882. Stema orașului Craiova, cu aspectul cu care figurează reprezentată pe flamura drapelului studiat mai sus, a fost însă oficial instituită prin decretul domnesc nr. 1467 din 13

⁴ *Ibidem*.

⁵ Fotografia cu imaginea drapelului armorizat al orașului Craiova a fost semnalată atenției noastre datorită bunăvoinței I.P.S. Nestor Vornicescu, mitropolitul Olteniei, pentru care îi exprimăm viile noastre mulțumiri.

octombrie 1867, publicat în „Monitorul oficial” nr. 232 din 14/26 octombrie al aceluiași an. Conform acestui decret, armele orașenești craiovene urmau să fie alcătuite dintr-un scut de format francez modern, avînd cîmpul tripartit în fascie (azur, aur, roșu), peste care broșa, reprezentat în picioare, împăratul româno-bulgar Ioniță Asan (Caloian), pe care tradiția — după cum menționează decretul — „îl arată ca fondator al Craiovei”. Scutul, timbrat de o coroană murală cu cinci turnuri, urma să fie însoțit la baza lui de o eșarfă de azur purtînd înscrisă deviza orașului: „Patria și Libertatea”.⁶

În reprezentarea stemei de pe flămura drapelului studiat mai sus, realizatorul ei respectă scrupulos descrierea heraldică aflată în decretul menționat, interpretînd numai acolo unde respectivul decret nu preciza detaliile de alcătuire ale unor mobile, în speță în redarea iconografică a împăratului româno-bulgar Ioniță. Artistul anonim înfățișează pe numitul personaj într-o costumație amintind pe cea a împăraților bizantini, fapt ce denotă o bună informare a sa. Într-adevăr, împrejurarea se explică nu numai prin vecinătatea geografică directă a statului Asaneștilor cu Imperiul de Răsărit, dar și prin influențele politice și culturale exercitate de Bizanț asupra numitului stat, întrucît — după cum se știe — monarhii româno-bulgari primiseră în calitate lor de despoți (calitate recunoscută de bazele constantinopolitane în mod expres) și însemnele aferente acestei demnități, adică coroana de aur și hlamida de purpură.

Tradiția întemeierii orașului Craiova de către împăratul Ioniță Asan (1197—1207) constituie însă o legendă romantică a veacului al XIX-lea, nefondată pe nici o atestare documentară reală. Că această legendă, puternic acreditată, exista anterior anului de instituire a stemei municipale craiovene, în speță 1867, este un fapt cert, bazat mai întîi și pe argumentul logic că înaltele autorități de stat n-ar fi întocmit și supus spre aprobare domnitorului țării un decret în care se menționa expres că împăratul Ioniță a fost, conform tradiției, fondatorul numitului oraș, dacă acestei tradiții nu i s-ar fi acordat, la acea epocă un credit maxim, fiind considerată ca un adevăr istoric urmînd într-o zi a fi dovedit în mod incontestabil. Pe lîngă argumentul de mai sus, mai putem însă aminti și o atestare documentară certă datînd din 1832, în care se făcea mențiune, printre altele, și despre originea asănească a orașului Craiova. Este vorba de descrierea alcătuită în iunie 1832 de către un aghiotant din suita generalului Kiselev⁷ asupra călătoriei de informare întreprinsă de numitul Președinte al Divanului Țării Românești și Moldovei în mai multe județe din

⁶ „Monitorul oficial”, nr. 232 din 14/26 octombrie 1867, p. 1175 (Decretul domnesc din 13 octombrie 1867), unde se spune: „Avînd în vedere deliberarea Consiliului comunei Craiova în privința fixării stemei aceluia oraș”, se decretează: „Stema comunei Craiova se fixează în felul următor: Un scut de formă pătrată cu colțurile de jos rotunde, împărțită în trei secțiuni de culorile naționale, avînd albastru sus. În mijlocul scutului va fi reprezentat în picioare, împăratul româno-bulgar Ioniță Asan (Asan n.n.) pe care tradițiunea l-arată ca fondator al Craiovei. Sub scut va fi o cordea de culoare albastră, pe care va fi scrisă deviza orașului: „Patria și Libertatea”. D-asupra scutului coroana murală”. Vezi și George Alexianu, *Repertoriul general alfabetic al tuturor codurilor, legilor, decretelor-legi, convențiunii, decrete, regulamente etc. 1 ianuarie 1860 — 1 ianuarie 1940*, vol. II, București, 1944, p. 1664, unde este semnalat acest decret.

⁷ Rămas anonim, dar care ar fi posibil să fi fost generalul de mai tîrziu Mikhail Lyovici Fonton de Verrayon (1804—1887), general de stat major, ajuns ulterior și guvernator al Basarabiei (între 1857 și 1862), căsătorit cu o româncă, Cleopatra Filipescu, fiica vel vistierului Constantin Filipescu (1750—1817) și a Zoi Ghica.

Muntenia și Oltenia.⁸ Această descriere, rămasă anonimă, dă unele detalii și asupra orașului Craiova vizitat de Kiselev, consemnând tradiția care circula intens pe atunci printre localnici, tradiție conform căreia biserica-catedrală a numitului oraș, cu hramul Sf. Dumitru, ar fi fost construită în anul 1205 de „craii bulgaro-valah Ioan”, de la care respectiva capitală a Olteniei și-ar fi luat și numele.⁹

După cum am arătat, această legendă nu are nici un temei istoric, cum tot fără temei mai erau și alte două tradiții, difuzate la aceeași epocă, ce atribuiău succesiv întemeierea numitului lăcaș fie la 1185 de către frații Petru și Asan, fie la 1230 de către Ioan, un pretins crai al Cumanilor. În realitate, biserica Sf. Dumitru din Craiova a fost ctitoria boierilor Craiovești, fiind construită pe la sfârșitul veacului al XV-lea și începutul celui următor de către unii membri ai acestei familii de mari dregători olteni.¹⁰

Că tradiția fondării orașului Craiova de împăratul Ioniță Asan s-a dovedit a nu fi fost bazată pe nici un izvor istoric autentic mai rezultă și din faptul că reputata Comisie Consultativă Heraldică, creată la 1921 pentru a alcătui stemele județelor, municipiilor și orașelor României după 1918, n-a mai menținut armele municipale craiovene de la 1867 cu imaginea amintitului împărat româno-bulgar, înlocuindu-le printr-un alt simbol. Astfel, în darea de seamă asupra activității Comisiei Consultative Heraldice între 1921–1938, președintele de la acea epocă al respectivei comisii, Ioan C. Filitti, afirmă că membrii acestui for au conservat aspectul stemelor municipale doar ale localităților București, Focșani, Botoșani, Pitești, Tecuci și Tg. Ocna, pentru restul așezărilor urbane ale țării, Comisia fiind nevoită „să creeze steme noi, călăuzindu-se de trecutul istoric sau de caracteristicile economice”.¹¹

Printre aceste steme noi trebuie plasate și armele municipale ale Craiovei alcătuite de comisie în 1930 și aprobate prin Decretul regal publicat în „Monitorul oficial” nr. 171 din 2 august 1930; conform menționatului decret, stemei orașului băniei i s-a atribuit un alt simbol care să reprezinte această urbe și anume pe Sf. Dumitru Tesalonicenul (hramul bisericii metropolitane craiovene), care devenea astfel patron al întregului oraș. Descrierea respectivelor arme municipale era următoarea: „pe scut albastru Sf. Dumitru (conturat, n.n.), îmbrăcat în roșu, cu mantia fluturîndă de argint, nimbă de aur, călare pe un cal de argint, ridicat spre stînga, străpungînd cu o lance, tot de argint, un rege păgîn, de aur, căzut la picioarele calului. Scutul timbrat de o coroană murală cu 7 turnuri (de municipiu, n.n.) din care iese (avînd rolul de cimier, n.n.) o acvilă cruciată neagră”.¹² Mențiunea finală preciza că „este o vechie stemă heraldizată a orașului” (vezi „Monitorul oficial”, loc. cit.),

⁸ Paul Cernovodeanu, Alvin Lazea, *Monumente istorice din Oltenia și Muntenia vizitate de generalul Kiselev la 1832*, în „Studii și cercetări de istoria artei”, seria Artă plastică, XX (1973), nr. 1, p. 169–178 și nr. 2, p. 337–347. („Descrierea diferitelor locuri remarcabile făcute în timpul călătoriei domnului președinte plenipotențiar al Divanurilor prin județele Valahiei Mari și Mici, în luna iunie a anului 1832”).

⁹ *Ibidem*, nr. 2, p. 340.

¹⁰ *Ibidem*. Vezi și I. Popescu-Cilieni, *Biserica Sf. Dumitru, catedrala metropolitană din Craiova*, Craiova, 1941, p. 3–6; Nicolae Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România*, vol. I, Țara Românească, partea I, Craiova, 1970, p. 224.

¹¹ Biblioteca Academiei Române, Arhiva I. C. Filitti, colecția manuscrise, nr. 354, A. 2026: „Dare de seamă asupra activității Comisiei Heraldice care a lucrat în 1921–1938 la întocmirea stemelor județelor și orașelor țării”, București, 1938, p. 16–17.

¹² „Monitorul oficial”, nr. 171 din 2 august 1930, p. 6286–6287. Vezi și *Enciclopedia României*, vol. II, București, 1938, p. 612 (cu două mici modificări în text).

mențiune modificată ulterior în forma „este o veche stemă a orașului rectificată”¹³, fapt ce ar lăsa să se presupună fie că imaginea împăratului Ioniță Asan ar fi fost transformată în cea a Sfântului Dumitru, fie că acest sfânt ar fi constituit anterior anului 1867 simbolul heraldic al Craiovei. Nici una dintre aceste presupuneri nu ne pare justă, întrucît în primul caz suveranul româno-bulgar era reprezentat pedestru, în timp ce sfîntul militar în cauză este redat călare, iar în al doilea caz, toate emblemele sau însemnele heraldice municipale craiovene din veacul al XIX-lea ce cunoaștem (pe silingii, anteturi, ștampile, timbre -seci etc.) reproduc ca elemente simbolice fie acvila Țării Românești, fie peștele județului Dolj. Hramul bisericii catedrale a Craiovei a fost desigur Sf. Dumitru cel puțin din anul 1651, dată la care vechea ctitorie a Craioveștilor a fost renovată de Matei Basarab¹⁴, dar faptul nu implică în mod obligatoriu ca numitul sfînt să fi constituit și simbolul heraldic al orașului băniei oltene.

Totuși, expresia menționată mai sus „veche stemă a orașului rectificată”, folosită de președintele Comisiei Consultative Heraldice din 1938 o mai putem interpreta și în alt mod. Întrucît, conform unei legende bizantine apărută la Salonic în secolul al XIII-lea, acest oraș ar fi fost salvat de asediul la care îl supusese împăratul româno-bulgar Ioniță (Coloian), prin uciderea miraculoasă a acestui monarh, străpuns de lancea purtată de Sf. Dumitru patronul numitului centru urban, tradiția hagiografică, transpusă firește și în iconografia greacă și apoi balcanică ortodoxă în general, a reprezentat de atunci încolo pe respectivul sfînt militar pe icoane, fresce de biserică, chivoturi, etc. ținînd cu sulița un personaj încoronat căzut la picioarele calului, personaj, înfățișînd așadar anume pe împăratul Ioniță Asan.¹⁵ De aceea, este posibil ca I.C. Filitti să se fi referit la faptul că în stema orașului Craiova alcătuită în 1930, monarhul româno-bulgar continua totuși să figureze, dar nu ca mobilă principală a scutului noilor arme municipale create de comisie, ci ca un element anex, alături de celelalte simboluri specifice în iconografia creștin-ortodoxă, Sfîntului Dumitru Tesalonicianul. Rectificarea stemei craiovene ar fi constatată așadar în modificarea rolului prioritar al lui Ioniță Coloian din vechile arme orașenești, într-unul secundar, de mobilă anexă celei principale constituită de numitul sfînt militar, devenit hram al bisericii catedrale din cetatea băniei oltene încă din secolul al XVI-lea.

Arta românească a blazonului a mai cunoscut armerii municipale cu reprezentări de sfinți patroni ai diverselor centre urbane, dar aceste steme au fost create fie în secolul al XIX-lea, fie în al patrulea deceniu al veacului nostru de către Comisia Consultativă Heraldică. Respectivii sfinți au constituit chiar cu mai multe secole în urmă, hramul bisericii celei mai însemnate din orașele în cauză, dar folosiți ca simboluri heraldice municipale ei n-au fost înțilniți în armorialul nostru orașenesc decît în secolul al XIX-lea în cazul capitalei București (Sf. Dumitru Basarabov, conform decretului domnesc nr. 1740 din 7 decembrie 1864) sau în secolul actual în cazul orașelor Bacău

¹³ *Enciclopedia României*, vol. II, p. 612.

¹⁴ I. Popescu-Cilien, *op. cit.*, p. 7; Paul Cernovodeanu, Alvina Lazea, *op. cit.*, p. 340, nota 106.

¹⁵ Maria Golescu, *Autour d'une représentation de Saint Démétrius*, în „Revue historique du sud-est européen” XIV (1937), nr. 1—3, p. 30—35. Acest studiu ne-a fost semnalat de către cercetătorul Andrei Pippidi de la Institutul de studii sud-est europene, căruia îi mulțumim pe această cale.

(Maica Domnului cu pruncul Isus, conform decretului regal publicat în „Monitorul oficial” nr. 171 din 2 august 1930), Botoșani (Sf. Gheorghe, conform decretului regal publicat în „Monitorul oficial” nr. 186 din 21 august 1930), Dorohoi (Sf. Nicolae, conform decretului regal publicat în „Monitorul oficial” cu același număr și dată), Giurgiu (Sf. Gheorghe, conform decretului regal publicat în „Monitorul oficial” nr. 182 din 2 august 1931), Piatra Neamț (Sf. Ioan Botezătorul, conform decretului regal publicat în „Monitorul oficial” nr. 186 din 21 august 1930), Suceava (Sf. Gheorghe, conform decretului regal publicat în „Monitorul oficial” cu același număr și dată) etc. etc.

Ca și Bucureștii, Craiova a adoptat ca arme municipale pe Sf. Dumitru, cu diferența — sensibilă totuși — că orașul capitală a țării a avut ca simbol heraldic pe Sf. Dumitru Basarabov, iar capitala Olteniei pe Sf. Dumitru Tesalonicianul. De remarcat însă că în afara unor foarte rare cazuri, imaginea patronului Bucureștilor de pe feluritele variante ale stemei municipale ale celui mai însemnat centru urban al țării a fost reprezentată aproape constant cu aspectul sfântului militar omonim și nu cu cel al cuviosului monah beatificat în mănăstirea Basarabov din Bulgaria.¹⁶ De asemenea, într-o fază inițială (situată între 1864—1867), același sfânt apărea în stema Bucureștilor înarmat și în postură ecvestră¹⁷, tot ca și Sfântul Dumitru Tesalonicianul din stema din 1930 a orașului Craiova, cu deosebirea totuși că în armele municipale bucureștene, regele păgîn de la picioarele calului sfântului militar craiovean nu era reprezentat.

În încheiere, constatăm că stema proprie a capitalei Olteniei, creată oficial — după cum am văzut — în octombrie 1867, a simbolizat o tradiție municipală apocrifă, iar momentul când s-a constatat precis că ea nu reprezenta o realitate istorică s-a renunțat definitiv la folosirea sa, fiind înlocuită cu formula heraldico-hagiografică, care a suplinit absența altor elemente simbolice specific craiovene.

¹⁶ Dan Cernovodeanu, *Contribuții la studiul stemei municipiului București în secolele XIX și XX*, în „București. Materiale de istorie și muzeografie”, VIII, 1971, p. 172.

¹⁷ Idem, *Noi contribuții la studiul stemei municipiului București în secolele XIX și XX*, în „Revista muzeelor și monumentelor”, XII (1975), nr. 4, p. 74—75.